

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Pels cims del Pallars

(Juliol 1920)

ALTRE volta he visitat, junt amb alguns companys, aquesta interessant regió pirenenca, la més bella de nostra terra, que ha fet arrencar crits d'entusiasme als primers exploradors pireneïstes i de la que En Brulle diu «no es coneixen els Pireneus quan no es coneixen els Encantats». Al recórrer en cada excursió les petites valls secundàries, he quedat captivat al trobar-me amb bells estanys ignorats, o descobrint hermosos llocs arredosats al peu de gegantines cingleres o bé al seguir la revol-tada corrent del barranc que's llença furiós per entre els vells pins torturats per les tempestes. És una comarca gairebé desconeguda, verge en alguns del seus llocs i de tan bells paisatges que creixen en interès al veure'ls per nova vegada.

Aquesta excursió ve a ser un complement d'altres realitzades anteriorment per la mateixa encontrada i especialment de la portada a cap l'any passat (1). Seguint el sistema adoptat, projectàrem campaments en els mateixos llocs i així hem pogut recórrer altres cims i repetir també ascensions per diferents indrets havent trobat itineraris nous, força interessants.

Sortirem de Barcelona una nombrosa colla (2) trobant a Tàrrega a nostre amic August Herzog vingut expresament de Madrid per a pendre part a l'excursió. A la Pobla de Segur mentres els uns

(1) Vegi's *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any 1920, nùms 302 i 303.

(2) I. Canals, J. Gimenez, C. Cernic, J. M. Guilera, A. Zerkowitz, J. M. Estasen, C. Feliu i J. Puntas.

continuen el viatge fins a Sort, ens separem amb En Herzog, Puntas, Canals i Feliu i lloguem una tartana doncs ens interesava pernoctar aquella mateixa nit a Capdella, ja que de lo contrari perdiem tot un dia. Aprop de cinc hores necessitàrem per a recórrer els 35 km. que separa les dugues poblacions, arribant a lloc a més de mitja nit.

Per l'aprofitament de l'important salt d'aigua del riu Flamisell, ha sigut creada aquí una extensa colònia per l'Energia Elèctrica de Catalunya, la que recollint, en l'Estangento, les aigües de l'important cercle lacustre de Capdella les condueix per tuberia fins al dessobre de la Central, des d'on són projectades a les turbines en un salt de més de 800 metres. La força produïda és transmesa per tot Catalunya i especialment a nostra ciutat.

Es, aigües avall del poble de Capdella, que es troba la colònia esmentada constituïnt-la una sèrie de pintorescos xalets de fusta destinats als empleats de la Companyia i compta a demés amb un espaiós Hotel construït amb el mateix sistema i on un s'hi troba ben còmodament. La Central elèctrica situada a 1170 m. d'alt., és de ciment armat i domina per ses proporcions els altres edificis.

Abans la vall del Flamisell estava en la major pobresa degut a la falta de comunicacions, ja que sols contava amb un dolent camí de ferradura, mes avui dia amb la construcció de la carretera i la riquesa que porten en sí uns treballs de tal mena se nota un florejament en tots els pobles de la ribera. A demés de l'aprofitament de Capdella hi ha també el salt de Molinos, propietat de la mateixa Companyia i, en construcció, el de Senterada que pertany a la «Productora de Fuerzas Motrices».

MONTSENY DE PALLARS (2881 M.) I MONTORROYO (2874 M.)

Dia 12. Eren les 8.15 del matí que donàvem començ a nostra excursió; el dia es presentava esplèndid i tot feia preveure una bona jornada. Atravessem el Flamisell pel pont que's troba prop de la Central i emprenem la fortíssima pujada; el camí guanya en sobtades marrades el desnivell, passant junt a la tuberia de conducció d'aigües i el funicular, defensant-nos els avellaners dels xardorosos raigs del sol. Apartat a l'esquerra veiem el petit poble de Capdella situat en un turó que domina l'aiguabarreig de Ricuerna amb el Flamisell envoltats de verdosos prats, obirant-se

a vol d'ocell les edificacions de Capdella i la llarga ribera del Flamissell. Ja molt amunt arribem a la caseta on acaba el primer tram del funicular veient-se al dessorre la casa d'aigües on hi arribem a les 10.15. Aquí acaba el funicular a una altura de 2005 m. sobre'l nivell del mar i al mateix temps des d'aquest punt la conducció d'aigües que des de l'Estangento porta poc desnivell es precipita, en un salt de 835 m., a la Central de Capdella.

Després d'un descans carreguem les motxilles que ens han sigut pujades en les vagonetes i deixant el camí que mena a Estangento ens enfilem vers la carena que guanyem en el Plà de la Serra. Forma aquella tot una sèrie de rasos i planers pasturatges que baixen suaument a coll de Triedó, enlairant-se després cap a la serra dels tossals dels Morters. La vista s'esplaja en més amplis horitzons dominant-se per un costat totes les muntanyes que encerclen la vall de Capdella i extenent-se vers a llevant per les serres d'Andorra, Bergadà i les més allunyades de la Cerdanya.

Canviem la direcció vers al N., atravesant el plà i seguim carena amunt a buscar els repeus del cim del Montseny que s'ens presenta al davant. Un remat que trobem dona un xic de vida a aquestes extenses muntanyes i després de recollir algunes dades, de boca del pastor que el guarda, proseguim nostre camí; la pujada torna a esdevenir més ferma; passem després als vessants de llevant, i enfilant-nos per una canal arribem a la cresta que anem seguint en amunt durant cosa de un quart fins assolir el cim.

Se troba aquest a 2881 m. d'alt., en el nus muntanyós que arrenca del pic de Manyera i separa les conques del Flamissell i del Noguera Pallaresa. La situació avençada en que's troba fa que son panorama sigui sumament dilatat, competint amb altres cims veïns de major alçària, havent servit per tant com a vèrtex de triangulació de primer ordre. Des d'aquí podem admirar, en tota sa grandiositat, el cercle lacustre de Capdella amb la seva admirable constel·lació d'estanys dominats per la imposant torra del pic de Peguera. Contrasta l'aspecte abrupte de les muntanyes septentrionals de la vall amb les que s'extenen més cap a mitjorn de formes més suaus i aspecte plàcid en les que hi són abundants els pasturatges. Pel costat de ponent s'obren les nevoses serres de Caldes i Vall d'Aran, tancant l'horitzó la Maladeta. En la banda oposada sobresurten, d'entre una munió de muntanyes, el Montroig, Pica d'Estats, Puig Pedrós, Puigmal i la retallada serra

de Cadí, veient-se relluir, vers al S., l'embassament de Sant Anton entre Trepç i la Pobla de Segur.

Les grosses nuvolades que venen del SO. ens fan decidir a deixar el cim i baixem per ràpida pendent en direcció NNO., a trobar un coll situat a uns 2720 m. d'alt., aproximadament. Mentres els altres baixen a l'Estangento, amb En Feliu proseguim l'ascensió al Montorroyo malgrat la tempesta que'ns menaçava; travessem el coll i seguim per dessota la cresta pels vessants de llevant, ja que'l costat oposat és molt trencat. De prompte comença la tempesta amb forta pluja i calamarsa, que aguantem pacientment sota els impermeables, mentres els llamps cauen per les muntanyes veïnes i algun que altre un xic massa aprop ço que'ns inquietava prou. Al cap d'una hora que semblà haver acabat, emprenguerem la marxa interrompuda arribant a un altre collet un poc més enlairat i aquí quedàrem sorpresos per un espantos tró que semblà esclatar a nostre costat; llençàrem instantàniament els piolets i corregerem a distanciar-nos de la cresta com a més seguretat. Més tard veient que ja la tempesta havia passat ens enfilem muntanya amunt seguint per una fàcil carena fins arribar al cim del Montorroyo, a les cinc menys quart de la tarda.

Forma aquest una allargada carena i els seus vessants, encara que sense precipicis, són molt inclinats de pendent, constituint-los una menudíssima tartera. El seu nom prové, sens dupte, del color rogenc que té tota la muntanya que la fa distingir fàcilment de les altres que l'envolten.

El panorama que des de son cim es divisa és menys extens que el del seu veí Montseny, no obstant els primers termes són ben interessants especialment vers al N., que corre una accidentada cresta a trobar el Manyera, veient-se també l'alta conca del barranc de dit nom que s'ajunta amb el de Sant Antoni en el poble d'Altrón i més avall desaigua en el Noguera Pallaresa, en el poble de Rialp.

Deixàrem el cim i pels vessants que donen a ponent baixàrem patinant per una tartera de menut pedruscall, exageradament inclinada ço que permetia devallar amb gran rapidesa. En canvi, si s'hagués de pujar fóra gairebé impossible, ja que en la clapissa no es troba cap punt ferm per a apoiar els peus; en aquest cas és millor anar a buscar un coll situat al N. del cim i d'allí seguir carena amunt. Una volta arribats als pasturatges, el terreny esdevé més planer i baixem per la coma d'Espós que donava aigües més avall

Capdella Central Elèctrica (pàg. 104)

Ul. I. Canals

Llac d'Estangento (pàg. 107)

Ul. I. Canals

1. Pic de Peguera.
2. Coll oriental de Peguera.
3. Pic de Manyera

Estany Colomina (pàg. 107)

Cl. J. Casals

de l'Estangento, però actualment es troben desviades i són recollides en el mateix estany; a través d'una petita carena i saltant per les roques mig amagades entre els narets, arribem a l'Estangento, podent encara contemplar una esplèndida posta de sol reflexada en les aigües de l'estany.

Se troba aquest a 2026 m. d'alt, i és el més baix de tots els que componen el cercle de Capdella per qual motiu hi ha construïda la presa d'aigües que alimenten les turbines de la Central Elèctrica. A més de recollir les aigües dels estanys de la branca oriental, o siguin el Saburó, Mar, Colomina i Frescau, hi va a des-aiguar també la important corrent provinent de la ribera de l'estany Tort i la de la conca de Rus, que hi són conduïdes per medi de una llarga foradada a través de la muntanya, quedant aixís considerablement augmentat son capdal.

Horari (en tots els horaris no hi són compresos els descansos)

15 m.,	Pla de la Serra	} 6 hores.
1 h. 40 m.,	Montseny	
2 h.,	Casa de les Aigües	
1 h. 5 m.,	Montorroyo	
1 h.,	Estangento	

PIC DE MANYERA (2916 M. D'ALT.)

Dia 13. Al dematí d'aquest dia deixarem la casa d'Estangento on hi havíem pernoctat i vorejant la part inferior de l'estany, ens enfilem per un dret morrot, acabament de la carena que el separa de l'estany Tort. Al cap d'una bona estona de caminar prenem lloc en el desaigua de l'estany de la Colomina que's troba ja a 2302 m. d'alt. A l'igual que tots els altres, ha sigut pujat son nivell per medi d'un barratge augmentant així considerablement la quantitat d'aigua embassada i regulant a demés la corrent. Amb motiu de les obres efectuades per l'Energia, en les proximitats de cada estany hi han petites construccions que actualment se troben abandonades, algunes d'elles no obstant encara podrien servir de refugi en cas de mal temps. Després d'esmorzar passem per la vorera meridional de l'estany i pujem al de Mar que es troba a 2325 m. d'alt., de forma allargada, essent el més gran d'aquesta ribera. Es tota aquesta comarca molt desolada trobant-se per tot arreu tarteres i sense cap arbre que trenqui la monotonia de les

roques; sols els narets amb llurs flors vermelles donen una mica de vida al paisatge. Per dessobre l'estany se veuen els pics de Peguera i Manjera i entremig un pic menys important que alguns han confós amb el Peguera per trobar-se al dessobre del coll. Com a cas curiós citaré que en buidar les aigües dels estanys amb motiu de les obres que s'hi efectuaren, varen ésser trobats grans troncs d'arbres en perfecte estat de conservació, tant, que s'aprofitaren per algunes construccions; no obstant ningú recorda haver vist mai bosc per aquells voltants ni s'en veu cap rastre de que hi hagi existit.

Passem per dessobre l'estany Frescau, de reduïdes dimensions i voregem després el costat oriental del de Mar fins arribar a sa part superior on el deixem per a inclinar-nos vers la dreta, pujant per una coma que s'origina entre'ls vessants S. del Manjera i una encinglerada cresta.

Prompte comensem l'escalada del pic, enfilant-nos per una tartera quals pedres fem rodolar avall, entrant després en una dreta canal en la que costa també assegurar el peu. Després de llarga i penosa pujada i escalant unes roques, guanyem la cresta entre dos cims culminants de Manjera que segurament es porten molt pocs metres de diferència. Seguim nosaltres vers l'esquerra pujant per colossals blocs granítics, que recorden la cresta del pic de Peguera, tenint als costats dretes canals i precipicis. A les 11.55 trepitjàvem el cim més occidental on hi trobàrem un petit «cairn». Forma el Manjera una llarga i abrupte serralada que corre de SE. a NO., en la divisòria dels importants cercles lacustres de Capdella i Peguera, anant les aigües d'aquest últim a engroixir les del riu Escrita, junt al poble d'Espot. Són, abdós costats de muntanya molt tallats, especialment el que mira a N., amb drets espadats que arriben fins a l'extensa tartera que omple l'alta vall del Peguera. Dret al NO., i a bona fondària s'obre la depressió del coll de Peguera que comunica els esmentats cercles, essent l'itinerari que més interés ofereix a l'excursionista per anar d'Espot a Capdella. Tot seguit, i en la mateixa direcció, s'aixeca la serralada qual punt culminant és el cim de Peguera, el de més alçària de la regió.

La vista des d'aquest cim ha d'ésser, sens dupte, molt extensa, de la qual malhauradament no en poguerem fruit puix les boires que a la pujada començaren a sortir, havien invadit ja els cims privant-nos de veure eis estanys de Capdella que sols poguerem obrir en

Estany Negre (pàg. 109)

Ol. J. Canals

- 1. Pic de Peguera.
- 2. * de Monastero.

Cabana de l'Estany Tort (pàg. 111)

Cl. J. Cuatrecasas

Estany Tort (pàg. 111)

Cl. J. Cuatrecasas

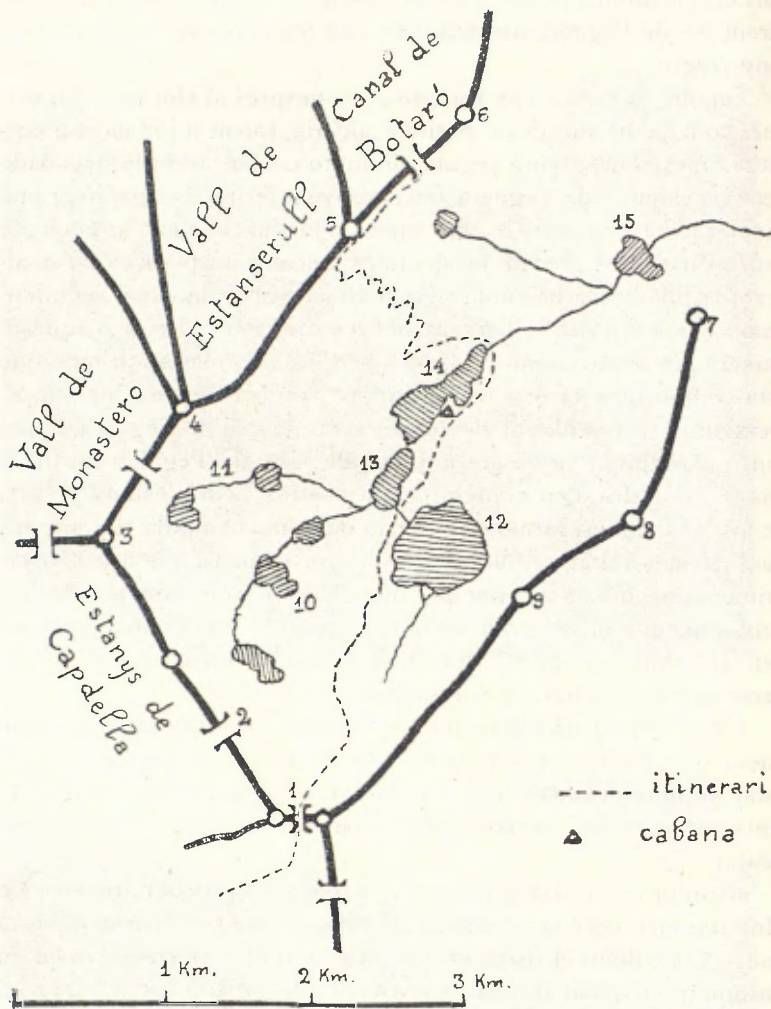
part en els moments que aquella s'esvaïa; en canvi, vers al N., obirarem els de Peguera destacant-se, per les seves dimensions, l'estany Negre.

Seguint la cresta ens traslladarem després al cim més oriental que, com ja he dit, és de pariona alçària caient a pic en son costat N., mes com la boira seguia, prompte començarem la devallada vers als estanys de Peguera on pensàvem fer nit. Agafarem una canal que's troba entre'ls dos cims, d'inclinació molt dreta i de pedres insegures prenent les degudes precaucions per a evitar qualsevol accident a la baixada. Arribats al peu de la canal seguirem quant ens fou possible baixant per les congestes, doncs d'aquesta manera ens estalviarem de passar per les enormes roques de que està composta la tartera i que sempre fan perdre molt de temps. Deixem després enlairat dessorbre nostre el coll de Peguera, i passant per damunt de les estanyoles de Cap de Peguera sortim a una terrassa des d'on contemplem a nostres peus l'estany Negre, de fosques aigües, formosa extensió d'aigua envoltada de fantàstiques crestes i dretes muntanyes. Aquí comensarem a trobar els primers pins aïllats al principi i més espessos als voltants de l'estany, havent-n'hi un gran nombre de morts que es mantenen en peu aixecant vers al cel llurs torturades branques donant un aspecte imponent i tètric a n'aquest estany.

Una mica intrincada resultà la baixada fins a l'estany en sa boquera d'entrada, i encara més el vorejar-lo, doncs tinguèrem que estar mitja hora saltant per entre roques i pujant i baixant per dolents passants fins arribar a son desaigüa situat en sa vorera occidental.

Resulta un veritable laberinte el mapa francès del Ministeri de l'Interior en ço que fa referència als estanys que's troben en aquesta vall. Consultant el mapa es veu tot seguit que no corresponen en absolut ni en quant al nombre ni en la forma, apareixent allí tal com es veuen des del cim del pic de Peguera, des d'on foren probablement dibuixats per Fr. Schrader. De les dades recollides i fotografies expresament obtingudes, he pogut establir, encara que d'una manera imperfecta, la situació de la major part d'estanys pertanyents a aquesta conca, sense pretendre fer un treball de topògraf ni molt menys i sols en vista d'ajudar a l'excursionista que vulgui visitar aquesta delitosa ribera.

Tres estanys de reduïdes dimensions denominats indiferent-

REGIÓ DELS ESTANYS DE PEGUERA

1.—Pic de Manjera.	9.—Pic Montanyo.
2.—Coll Oriental de Peguera.	10.—Estanyoles de Cap de Peguera.
3.—Pic de Peguera.	11.— » » Puy de Linya.
4.— » Monastero.	12.—Estany Negre.
5.— » Fonguero.	13.— » Trullo.
6.—Puy de Linya.	14.— » Tort.
7.—Pic Carbonero.	15.— » Trescuro.
8.—Pala d'Erexe.	

ment estanyoles de Cap de Peguera, se troben esgraonats sota el coll d'aquest nom abocant llurs aigües a l'estany Trullo. Entre'ls pics de Monastero i Peguera hi han les estanyoles del Puy de Linya que també desaigüen en el referit estany així com l'estany Negre que's troba més al E. L'estany Trullo resta separat de l'estany Tort sols per una estreta llenca de terreny, estant aquest últim orientat de SO. a NE., per on desaigua a l'estany Trescuro, situat ja molt en avall i essent el més baix de la ribera.

Fàcilment atravessem la boquera de desaigua de l'estany Negre, qual forma és circular i tot seguit veiem a nostre esquerra l'estany Trullo on se recullen les aigües dels altres més enlairats. Es un recó veritablement encantador apareixent entre'ls pins les quietes aigües en les que s'hi reflexen les roques. Més enllà i sense que apenes es conegui la separació es presenta l'hermós estany Tort, arribant al cap d'una estona a la cabana que existeix en sa vorera dreta.

Són aquestos estanys una maravella gairebé desconeguda, en mig d'una naturalesa encara verge en la que gairebé no s'hi troba el rastre de la mà de l'home. Són tots ells en extrem interessants, mes en l'estany Tort hi ha tal encís que difícilment se troba en altres. La forma irregular que té dóna lloc a variades cales i puntes avançades des d'on se tenen magnífics punts de vista, rodejant l'estany corpulents pins de ferma soca i recargolades branques i enquadrant el paisatge les abruptes serres del Montanyó, Manjera i Peguera.

La cabana que allí es troba s'adapta tan bé amb el paisatge que sembla més aviat formar part d'una decoració que no pas ésser cosa real. Es de gran capacitat construïda amb grossos pins i coberta amb branques, encara que actualment no es troba en molt bon estat per haver-hi un dels costats ensorrats. Aquest va ésser el lloc on passarem la nit i que deixà en nosaltres una agradable impressió.

Horari

1 h.,	de l'Estangento a l'estany de la Colomina	} 5 h. 20 m.
35 m.,	a l'extrem superior de l'estany de Mar	
1 h. 30 m.,	al cim occidental de Manjera	
15 m.,	al cim oriental	
1 h. 15 m.,	a l'estany Negre	
25 m.,	desaigua de l'estany Negre	
20 m.,	cabana estany Tort	

PIC DE FONGUERO (2885 M.) i PUY DE LINYA (2869 M.)

Dia 14. Com acostuma a succeir gairebé sempre que's dorm al ras, a les primeres clarors de l'aurora estàvem ja de peu i fèrem els preparatius necessaris per a l'excursió del dia, essent poc més de les sis quan deixàvem amb forta recansa aquell formós lloc. Vorejant l'estany arribàrem a son desaigüe on trobàrem un punt per a travessar la caudalosa corrent que després se llença amb gran remor per entre els pins i ens dirigirem tot seguit en direcció NO., deixant al cap de poca estona, a nostra esquerra, altre estany de reduïdes dimensions, mes també com els demés molt bonic. Seguim després per un barranc en amunt emprant més tard una forta pujada pels vessants del pic de Fonguero. Anem pujant poc a poc entrant més amunt en una llarga i ample canal de pendent mol forta, guanyant alçària pujant pels relleixos d'herba. Molt cansada resultà la pujada fin arribar a un replà de la serra, des d'on s'ens presentà al davant i a curta distància el cim del Fonguero. Mentres descansem podem contemplar el formós punt de vista que'ns ofereixen els estanys de Peguera obirant-los a vol d'ocell reclosos per les accidentades serres que enclouen la vall. Amb pocs minuts guanyàvem la carena i seguint amunt per la mateixa assolíem fàcilment el cim del Fonguero a les 9.12.

Es troba aquest a 2885 m. d'alt., en l'aresta de muntanyes que arrenca del pic de Peguera i és dirigeix vers al NO. formant el costat esquer de la vall de dit nóm; és el cim molt planer i mentre els vessants que donen a llevant són poc accidentats, els del costat oposat són tallats en fondos espadats amb dretes canals i agulles. La vista és molt interessant sobre la regió dels Encantats i muntanyes de les valls de Caldes i d'Aran, com també vers al E. en qual direcció s'obira la carena pirenenca que s'estén fins a les muntanyes de la Cerdanya. En canvi els estanys de Peguera son invisibles des d'aquest punt sortint únicament les serres que coronen la vall, darrera de les quals es veuen el Manera, el Montseny de Pallars i el Montorroyo. Cap al NE. s'obiren no gaire allunyats i pocs metres més baixos que nosaltres els cims bessons del Puy de Linya.

En Puntas i En Feliu sortiren en direcció al Peguera per a intentar l'ascensió des d'aquí o sigui seguint la carena; mes com es trobaren amb algunes dificultats que'ls retrasaren tingueren que

Panoràmica dels estanyols de Peguera des de sota el pic de Fonguero (pàg. 112)

Ct. J. Canals

1. Pic de Manera.
2. Coll oriental de Peguera.
3. Estanyols del Cap de Peguera.

4. Estany Negre.
5. > Trullo.
6. > Tort.

1

2

3

4

Els Encantats des d'una de les bretxes del Puy de Linya
(pàg. 113)

Cl. J. Canals

1. Els Encantats.
2. Gran Tuc de Colomés.

3. Tuc de Ratera.
4. Port de Ratera.

Campament a l'estany de Sant Maurici (pàg. 114)

Cl. J. Canals

desistir per manca de temps i abans d'arribar al pic de Monastero baixaren directament cap a Sant Maurici.

Nosaltres baixem del cim, per la carena, fins a una bretxa des d'on es gaudeix d'un magnífic cop de vista sobre'ls Encantats i Subenulls que apareixen entre'ls alts penyals situats a primer terme. Deixant a nostra dreta, i a bona fondària, un petit estany, guanyem sense cap obstacle el cim més alt del Puy de Linya, qual altura és de 2869 m.

Encara que aquest cim se troba més baix que'l Fonguero, la vista que des d'aquí es gaudeix és més extensa, donada la seva situació avençada sobre la vall i en el final de la carena. A gran fondària s'obira la major part de la ribera del riu Escrita amb els Encantats i l'estany de Sant Maurici als seus peus, així com les accidentades muntanyes qu'envolten la vall i més allunyades les nevoses serres de Colomé, Comolos, Montarto de Caldes i Aran amb la Maladeta al fons. Vers a llevant el panorama s'estén fins al Puigmal.

Mentres En Canals i En Herzog es dirigeixen per la ribera del Peguera a Espot, desfaig tot sol el camí de pujada fins a la bretxa que's troba en el Puy de Linya i el Fonguero i per dintre la canal emprenc una ràpida devallada. Va ésser un pasatge verament emocionant augmentat encara al trobar-me tot sol; les agulles i roques que formen les parets de la canal es mantenen en un equilibri tal que més aviat semblen que estiguin a punt d'enderrocar-se i més d'una vegada vaig mirar enlaire amb la temença de la caiguda d'alguna d'elles. La pendent és exagerament dreta i les pedres al baixar boten furiosamente i amb gran soroll van a parar al capdevall de la canal. En mitja hora vaig salvar un desnivell de 400 metres sortint a un planell englevat reclòs per a encinglerades crestes, on finalment vaig poder respirar a gust. Era ja a la canal de Botaró i vaig creure que podria arribar fàcilment a l'estany de Sant Maurici, mes no va pas ésser així. Prompte començà una tartera que dec qualificar d'infernàl; gegantins blocs caiguts del Puy de Linya componien aquesta i em veigé obligat a un treball enorme per salvar-los, tenint que pujar i baixar continuament amb el perill de caure en els grans vuids que entre ells quedaven. Ja aburrit d'aquella gimnàsia vaig sortir a un altre verdós planell on començaven els pins. També continuà una tartera, que si bé no tan dolenta com l'anterior oferia n'obstant les seves dificultats

per trobar-se les roques mig amagades entre les mates; després d'una dreta i llarga baixada per entre corpulents avets vaig arribar al riu Escrita on vaig descansar llargament que bé ho necessitava. Atravessant allí mateix el riu pel pont de Pallers vaig fer la pujada fins a l'estany de Sant Maurici, trobant en el campament als altres companys dels que'ns separàrem a la Pobla, i que havien retornat de l'ascensió al Peguera on hi deixàren un nou registre ja que el que col·locàrem l'any anterior havia desaparegut.

Horari

2 h.,	de la cabana de l'estany Tort al cim del Fonguero	} 6 hores.
30 m.,	al Puy de Linya	
45 m.,	al planell de Botaró	
1 h. 45 m.,	pont de Pallers	
1 h.,	estany de Sant Maurici	

PIC DE L'ORDIGAL (2845 M.) i SALIENTE (2881 M.)

Dia 15. Aquell dia ens dividirem en varies expedicions. Mentre uns van a pujar als pics de Peguera (1), Ratera (2) i Sabu. redo meridional (3), altres (4) ens dirigim a reconèixer les serres de les Agudes i Saliente, de les quals no tenim notícia de cap ascensió. Des del campament ens enfilem directament amunt per la petita torrentera anomenada de Puy Plà en els vessants de migjorn del pic de l'Ordigal, essent la pujada monòtona i molt forta passant per entre pins que's van aclarint a mida que guanyem major alçària. Sols s'ens ofereix un magnífic punt de vista sobre els Encantats, els quals podem apreciar amb tots els seus detalls. Després d'alguns descansos amb tres hores som a la carena assolint ja el cim en pocs minuts.

Es troba aquest a 2845 m. d'alt. en l'extrem O. de la serra de les Agudes, essent els seus vessants de fàcil accés menys pel costat de ponent que és molt accidentat. La vista d'aquest cim és interessant no per lo extensa sinó per dominar-se perfectament les altes riberes que desaigüen en la vorera dreta de l'Escrita, espe-

(1) En Feliu i Puntas.

(2) En J. M. Estasen i Cernic.

(3) En Gimenez i Guilera.

(4) Amb En Canals, Herzog i Zerkowitz.

Els pics de Basiero des de la bretxa del Saliente (pàg. 115)

1

2

3

4

5

6

7

9

10

8

11

12

13

Panoràmica des del Pic Saliente (pàg. 115)

1. Pic del Puy de Linya.
2. - de Tonguero.
3. - de la Escalata.
4. - de la Escalata.

5. Puntets de Mar.
6. Pic de Subenuilla.
7. Portarró d'Espot.

8. Pic de l'Ordigal.
9. Gran Pic de Coloméa.
10. Pic de Ratera.

11. Port de Ratera.
12. Pics de Bastero.
13. Puy de l'Estany Gerbó.

Cl. J. Corbis

cialment la de Monastero que's domina des de son començament fins son acabament al peu dels Encantats. Dret al N s'enlaira el cim del Saliente i més a l'esquerra el Basiero, trobant-se, entremig, l'embarrancada vall que baixa del port de Sant Maurici. Vers l'O. l'horitzó és mes obert, estenent-se fins a la Maladeta.

Després d'aguantar una pedregada, resguardats sota d'unes roques, seguim per la carena en direcció N. essent molt fàcil al començament, mes després els blocs de granit van augmentant de volum devent pujar-los i baixar-los continuament amb les corresponents dificultats. A nostra esquerra les dretes canals cauen a la vall veient-se per entre les bretxes els encinglerats pics de Basiero. Després d'una curta escalada per les roques, ens trobem al cim del Saliente l'altitud del qual es de 2891 m., estant constituït per un apilotament de grossos blocs i envoltat de fondes timbes, menys pel costat S.

Es troba aquest pic situat en la partió d'aiguavessos de l'Escrita i per la banda oposada forma el costat S. de la ribera de Cabanas, les aigües de la qual s'uneixen amb les del riu de la Bonaiqua enfront de l'hostal de Baix. Tot seguit nostra vista es dirigeix vers els drets espadats dels dos cims del Basiero qual cim més alt ofereix una interessant escalada. De O. a SO. se veuen, envoltats per extensos camps de neu i geleres, els tucs de Ratera, Colomé i Montarto amb el massís de la Maladeta en últim terme i cap al migdia la trencada serralada que s'estén des de Manjera a Subenulls. En sentit oposat i a bona fondària s'obiren els estanys de l'alta conca de Cabanas dominats pel Puy de la Bonaiga, i més allunyades, les muntanyes fronterisses de la vall d'Aran i del Pallars. Construïrem un padró de pedres sota el qual fou depositat un llibre-registre.

Al cap d'una hora d'ésser allí emprenguérem el descens vers la bretxa situada al S. del cim i a uns 2790 m. d'alt., atravesant la mateixa i emprenent forta devallada per una molt dreta canal reclosa entre altes parets. Una mitja hora després érem al peu de la mateixa entrant en la vall que s'origina en el port de Sant Maurici, qual esqueixada bretxa veiérem a nostra dreta. Ens trobàrem en una comarca en extrem desolada i d'una bellesa salvatge, envoltats de rectes espadats que s'enlairen fins als cims i entre dretes agulles de forma original que's mantenen en equilibri; del pic més alt del Basiero es després una fantàstica muralla, tot ella eris-

sada de puntes i *gendarmes*, la qual tanca la vall pel costat de ponent i al mig, solitària, s'aixeca una gegantina torre de ferma silueta.

Anem baixant pel «talweg» de la vall saltant per una formidable tartera de colossals roques, les de més grans dimensions que he trobat en lo que porto recorregut pel Pireneo, fins a trobar els primers pins des d'on tenim una esplèndida visió sobre'ls Encantats. Ja per millor terreny baixem a un plà d'aiguamolls situat sobre l'estany inferior de Ratera i, deixant la ribera, un corriol ens porta al dessobre del salt de Ratera. Seguim baixant per un camí que ve del port i a entrada de fosc arribem a l'estany de Sant Maurici, on trobem tots els altres companys que havien ja regrestat de les seves respectives excursions.

Horari

2 h. 35 m., del campament al Pic de l'Ordigal	}	5 h. 57 m.
1 h., al Saliente		
7 m., a la bretxa		
20 m., peu de la canal		
1 h. 10 m., plà d'aiguamolls		
45 m., Estany Sant Maurici		

LLUÍS ESTASEN

(*Seguirà*)

Meteorologia de l'excursionista

V

PROCEDIMENTS D'ORIENTACIÓ SENSE BRÚIXOLA

El Sol, en primer lloc, és l'astre que assenjala amb son curs els punts cardinals. A Llevant quan surt; al Sud a migdia; a Ponent al pondre's: aquestes nocions prehistòriques han guiat les petges dels caminants de tots els temps. Més precisament, cal dir que el Sol no surt per Llevant ni es pon per Ponent més que a les darreries de març i de setembre; a la primavera i a l'estiu, els llocs de sortida i posta s'acostan cap al Nord, amb un màxim de desviació

de 32° a la fi de juny: en canvi, a la tardor i a l'hivern, igual desviació es produeix cap al Sud, amb un màxim també de 32°, cap a la fi de desembre.

A les hores intermèdies, el rellotge de butxaca pot servir de substituït a la brúixola. La regla n'es ben senzilla. Poseu el rellotge horitzontal, amb el quadrant a la part de dalt. Orientéu-lo de manera que l'agulla de les hores apunti cap al Sol. *El Sud serà a la bisectriu o direcció intermèdia entre l'agulla de les hores i les XII del rellotge*, en el sentit de les hores creixents a partir de l'agulla si es tracta del matí, i de les decreixents si del capvespre. El procediment no és rigorosament exacte, mes és prou aproximat per a una orientació sens pretensions. No cal dir que suposem que el rellotge marca hora de Greenwich, que no s'aparta gaire de la hora local a tot Catalunya; mes si el rellotge marqués l'anomenada «hora d'estiu» o d'un altre horari qualsevol, lo que hauria d'apuntar-se al Sol fóra una agulla de les hores hipotètica que marqués hora local o hora de Greenwich.

De nit, la Lluna pot utilitzar-se per al mateix fi. El dia que fa el ple, la regla és la mateixa que per al Sol. Els demés dies, es modificarà el procediment en la següent forma: posat horitzontalment el rellotge, apuntéu cap a la Lluna l'agulla de les hores: *el Sud serà la direcció intermèdia entre l'agulla de les hores i la hora del pas de la Lluna pel meridià*, en el sentit de les hores creixents a partir de l'agulla si és abans d'aquest pas, i en el de les decreixents en cas contrari. En quant a la hora del pas pel meridià, si no la porta el calendari de butxaca, serà fàcil calcular-la multiplicant per $\frac{3}{4}$ d'hora els dies que li manquin o li sobrin a la Lluna per ésser plena, i afegint el producte a les 12 hores si la Lluna és minvant, o restant-lo de 12 hores si és creixent. Posarem un exemple. Es tracta d'orientar-se el dia 21 de setembre de 1920, a les 10 de la nit. A la Lluna li manquen 6 dies per a ésser plena: doncs restarem $6 \times \frac{3}{4} = 4 \frac{1}{2}$ hores de les 12, i el resultat, que són les $7 \frac{1}{2}$, serà la hora del pas de la Lluna pel meridià. Apuntant a la Lluna l'agulla de les hores, el Sud serà a la direcció intermèdia entre les 10 i les $7 \frac{1}{2}$, o sia cap als tres quarts de nou.

Prou bé es comprendrà que aquestes manipulacions astronòmiques disten molt d'ésser un model d'elegància ni d'exactitud; mes sempre la tindran superior a la de les adresses que donen de vegades els pastors—i no sempre es troben pastors a qui preguntar,—

quan expliquen que s'ha de tirar a mà dreta, i després trencar a mà esquerra.

Mes, tractant-se d'anades nocturnes, aconsellem sobretot orientar-se amb les estrelles. Coneixer les constel·lacions, al menys les properes a l'estrella polar, és cosa senzilla, i està descrita a tots els llibres de Cosmografia, als que remetem al llegidor.

EDUARD FONTSERÉ

La Col·lecció Lluís Marian Vidal

(Continuació)

PLE ENEOLÍTIC

Cova Fonda, de Salamó

S'han fet varies exploracions d'aquesta cova i aixís mateix s'han publicat diferents notícies dels treballs en ella realitzats (1). El material de la col·lecció Vidal es copiosíssim.

Objectes de pedra:

Una destal de basalt de $20 \times 6 \times 4$ cm. i amb el tall polit (Làm. V, fig. 1, Làm. XII, fig. 4, del treball de D. Ll. M. Vidal: *Ceràmica de Ciempozuelos*, etc.)

Molins de mà (Làm. V, fig. 14). Tamany del publicat $27'5 \times 14'5 \times 6'5$ (es d'arenisca).

Un disc de calça o ciment de 19 cm. de diàmetre mig i 1'7 de gruix (Làm. VI, fig. 17). Presenta gran nombre de depressions molt semblants a ditades lo que sembla provar que no està fet d'una pedra natural.

Objectes d'os i petxina:

10 punxons alguns ben afinats (Làm. V, figs. 2-4 i 6-8, i Vidal: *Ceràmica*, etc., làm. V, fig. 2, i làm. XI, figs. 1-3 i 7).

(1) P. TEIXIDOR: *La Cova Fonda*, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* V, 1896, p. 131 i seg.; F. de P. BERTRAND i CAVALER: *Sota Terra, Club Montanyenc, Exploració de la Cova Fonda de Vilabella*. (*La Veu de Catalunya*, del 2 de Juny de 1909). LL. M. VIDAL: *Ceràmica de Ciempozuelos, en una cueva prehistòrica del NE. de España*, (*Congreso de la Asociación Española para el progreso de las Ciencias*), Valladolid, 1916. BOSCH: *Prehistoria Catalana*, p. 80 i seg. Apart del darrer treball de conjunt el més detallat es el del Sr. Vidal citat en penúltim lloc. La darrera exploració feta per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS es inèdita. Emprò es donen algunes notícies d'ella en el tantes voltes citat llibre del Dr. Bosch Gimpera i en *Memoria dels treballs realitzats per les Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans de 1915-1919*, per P. BOSCH GIMPERA publicada als *Quaderns d'Estudi*. Hi ha tirada apart (Barcelona, 1921).

3 puntes de sageta (Làm. V, figs. 5, 9 i 10 i *Ceràmica*, etc., làm. XI, figs. 4 6).

Un botó amb perforació en forma de V de 1'3 cm. de base per 0'6 de gruix i 0'7 d'alt (Làm. V, fig. 11).

Un objecte plà de 12'5 × 3'5 cm. d'us difícil de precisar.

Algunes balbes perforades.

Un fragment de malusc cilíndric.

Entre els punxons n'hi ha un (Làm. V, fig. 4, i Vidal, Làm. V, fig. 2), que té la punta poc fina i que suposa el Sr. Vidal era utilitzat en la decoració de la ceràmica, suposició molt plausible, especialment si es té en compte l'existència d'un fragment ceràmic quines incisions s'adiuen perfectament amb la seva punta (1). Les puntes de sageta son molt ben treballades, una té 9'3 cm. de llarc i espiga però no aletes. Les altres dues de 5'5 i 4'8 cm. tenen espiga i aletes.

Objectes de fusta: Apart d'alguns fragments informes lo més interessant es un plat buidat en fusta formant una cavitat d'uns 2 cm. Té 21 cm. de llarc per 9'5 d'ample i 3'5 d'alt i una cullera molt gastada (2) (Làm. V, figs. 12, 13 i 13 bis, Vidal, Làm. IX, figures 10 i 11).

Terrissa: Per a estudiar la ceràmica cal fer una classificació de la mateixa doncs n'hi ha d'especies i d'influències molt variades.

Malgrat que la cova Fonda està un xic allunyada del cercle de coves de la província de Lleida hi veiem una terrissa igual en un tot a la d'aquelles, però al seu costat surt en molta abundància el tipus polit i de formes emparentades amb les dels vasos de la cultura d'Almeria de finals de l'eneolític i també una tercera espècie de tipus completament argàric. Finalment, encara hi ha una quarta variant: la del vas campaniforme. Al costat dels vasos i fragments de cada una d'aquestes sèries surten bon nombre de tipus influïts per varies d'elles.

a) *Ceràmica del tipus de les coves:* Dintre d'ella n'hi ha de polida i de grollera i de decorada i sens decorar. Les decoracions no son tan riques com les de Tartareu (Cova de Joan d'Os), ni tan sols com les de la Cova Negra de Tragó, ja estudiada. Consisteixen en incisions, mugrons, cordons ja simples, ja amb impressions

(1) Vegi's VIDAL: treball darrerament citat, pl. 15.

(2) Aquesta s'havia publicat equivocadament com pertanyent a la Cova Negra a la *Prehistòria Catalana*.

digitals o incisions formant a voltes vers sistemes decoratius, éssent els vasos decorats amb aquesta tècnica els que ofereixen major riquesa. Finalment hi han molts solaments amb decoracions incises o millor estampades posant el vas fresc encara, damunt d'un teixit groller d'espart (Làm. VI, figs. 11, 12 i 15). Alguns vasos sols tenen simples ditades. N'hi han alguns de grollers o molt imperfectament polits (Làm. VI, figs. 11-13 i 15-16, i Là. VII, fig. 16), i altres amb major poliment (Làm. VI, fig. 14, i Là. VII, figures 1-15 i 17). (Vidal: diferents figures de les làmines V-IX).

Donarem el tamany i algunes particularitats dels vasos reconstruïts que publiquem:

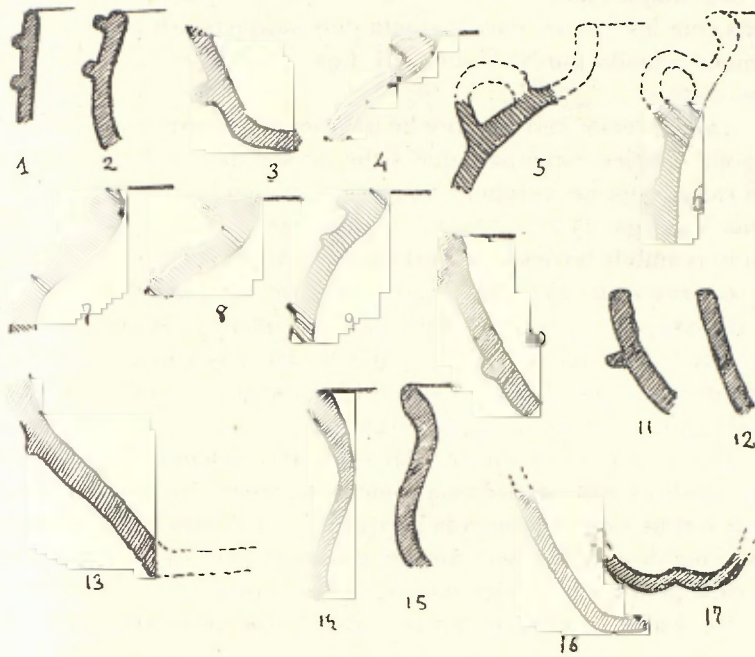
TERRISSA POLIDA					
		Alçada	Diàmetre de la Boca	Diàmetre del Sotament	Observacions
Làm. V	Fig. 20	53'0 cm.	30'0 cm.	—	grogenc-gris
» V	» 17	70'0 »	43'0 »	—	grogenc, negrós, polit a la part del coll
» V	» 21	17'5 »	17'5 »	—	rogenc negrós
» VI	» 6	13'0 »	20'0 »	10'0	rogenc fumat
» V	» 18	10'5 »	11'5 »	—	groc-rogenc
» V	» 16	12'0 »	12'0 »	—	rogenc
» V	» 19	8'0 »	17'0 »	—	cendrós, quelcom polit, casi sencer

TERRISSA GROLLERA					
Làm. V	Fig. 15	41'0 cm.	25'0 cm.	—	rogenc
» VI	» 7	14'5 »	15'0 »	—	rogenc fumat
» VI	» 5	19'0 »	17'0 »	8'5	rogenc
» VI	» 4	14'0 »	11'5 »	7'0	negrós
» VI	» 3	20'0 »	20'0 »	—	negrós
» VI	» 2	12'0 »	11'0 »	8'5	negrós rogenc
» VI	» 1	10'0 »	11'0 »	—	negrós

Altres tres vasos (Làm. II, figs. 8-10), no foren amidats perquè lo atrevit de llur reconstrucció fa difícil de sapiguer son tamany.

Les formes: En aquestos vasos veïem que les formes que predominen son los de tendència cilíndrica o cònica a vegades amb un bombament a la panxa, les olles o gerres més o menys esfèriques, etc. Hi ha un vas amb peus (Làm. VI, fig. 6), i els mugrons sortins fets a manera d'anses son molt freqüents. Per a aclarir més aquesta qüestió posem a continuació una taula de formes optingudes dels fragments no reconstruïts més típics.

TAULA DE FORMES

1-4 Terrissa de superfície grollera (Els fragments 3 i 4 quelcom polits)

5-10 i 13 Terrissa amb cordons amb impressions (La superfície exterior interior bastant polida - El fragment 10 té cordons amb incisions)

11-12 i 14-17 Terrissa polida no argàrica.

(Tamaño aproximad: fragments 1-4, 10-12 i 14-17 $\frac{1}{7}$, fragments 5-9 i 13 $\frac{1}{12}$)

b) *Ceràmica de l'espècie del vas campaniforme*: Malgrat l'interès dels vasos i fragments d'aquest tipus de terrissa no farem aquí llur estudi detallat ja que en l'esmentat treball del Sr. Vidal es fa amb tota la necessària amplitud. (Vidal, Làms. I-IV i làm. VI, figures. 4-5).

Sols exposarem que hi ha tres vasos reconstruïts de forma de casquet esfèric o escudella, altres dos del tipus propiament campaniforme (un d'ells sencer), i diferents fragments amb decora-

cions més o menys típiques, ja que cal remarcar que la decoració es més simple i menys fina que la dels vasos del C. i S. d'Espanya, aixís com les formes, excepció feta dels casquets esfèrics, no tenen tampoc aquella puresa (Làm. VII, figs. 21-24 i 29 30, Làm. VIII, figs. 1-5).

També tenim cert nombre de fragments decorats amb incisions o polits cercles estampats que si bé no són de vasos de l'espècie del campaniforme agropem aquí per llur semblança externa (Làmina VII, figs. 25-28 i 31-32). Són d'interès com a termes comparatius amb la terrissa incisa d'altres estacions de la Península (1).

Ceràmica del tipus d'Almeria: Ja hem dit que hi ha dintre de la terrissa del tipus d'Almeria part de tipus purament argàric i altre de formes incipients i que més haviat s'assemblen a les dels poblats anteriors al bronze del S.E. d'Espanya i que per millor intel·ligència anomenarem pre-argàrica.

Entre els vasos d'aquesta darrera classe veiem la forma de parret cilíndrica amb tendència a cònica, i solament convexa i a voltes vora sortint, però degenerada i arrodonida. A més hi ha dos vasos en forma de casquet però amb el solament pla. Tots ells són de terrissa polida d'una faïço més o menys perfecta.

Heus aquí la llista de tamanyes dels vasos publicats.

	Alçada	Diàmetre de la Boca	Particularitats
Làm. VIII Fig. 8	7'5 cm.	12'0 cm.	casi sencer, cendrós-rogenç
» » » 11	8'0 »	11'0 »	negrós
» » » 16	7'6 »	12'4 »	negrós
» » » 9	7'2 »	9'9 »	negrós-groguenc
» » » 15	7'5 »	12'0 »	casi sencer, cendrós
» » » 14	5'0 »	15'5 »	negrós amb 5'5 cm. de diàmetre de solament

Entre els argàrics típics podem estudiar varies copes que encara que molt fragmentades permeten en conjunt afirmar l'existència d'un tipus semblant al de la fig. 6 (Làm. VIII). Alguns vasos doble cònics amb vora sortint i peu. El de la fig. 7 (Làm. VIII), es el més sencer i encara que tot el peu està reconstruït l'existència d'altres peus semblants fa que es pugui considerar com segur.

(1) Vegi's el treball, suara en premsa, publicat pel Seminari d'Història i Arqueologia de l'Universitat de Barcelona: CASTILLO (ALBERTO DEL) *El subcírculo de las cuevas de Andalucía y el problema de la cerámica de la especie del vaso campaniforme, en la Península Ibérica*, en el que's fa un estudi comparatiu complet de tota la terrissa ornada amb incisions procedents d'estacions neolítiques eneolítiques de la Península.

També tenim dos vasos amb paret cilíndrica, fons convexe i vora sortint, tots dos amb un apèndix utilitzat per a agafar-los. Tots ells son polits i de pasta bastant fina.

El tamany dels publicats es el següent:

	<u>Alçada</u>	<u>Diàmetre de la Boca</u>	<u>Diàmetre del Solament</u>	<u>Particularitats</u>
Làm. VIII Fig. 6	13'0 cm.	11'0 cm.	10'3 cm.	marró
» » » 7	9'5 »	9'0 »	6'0 »	negra molt polit
» » » 10	8'6 »	16'0 »	— »	cendrós
» » » 12	8'3 »	15'7 »	— »	negrós
» » » 13	6'5 »	13'4 »	— »	marró

Com a particulars es poden citar tres fragments (Làm. VII, figura 14 i Là. VII, fig. 17), negrosos, polits que tenen un o varis forats fets despres de romput el vas de que formaven part i que es difícil classificar dintre d'un dels tipus de terrissa enumerats. Fragments de tipus polit d'influència del SE., són els de les figures 18-20 (Làm. VII) (1).

Ossos humans: Tres cranis, fragments d'altres i altres nombrosos ossos humans. El seu estudi científic va al final d'aquesta Memòria fet pel Sr. Batista i Roca.

Megalits

Solsament petits restes de terrissa de dos megalits trobem a la col·lecció Vidal.

Cabana del Lladre (L'Estrada) (2). 16 fragments del mitx de ceràmica grollera amb molta sorra. Un d'aquestos fragments (Làm. IX, fig. 5), té uns solcs horitzontals que son l'única decoració d'aquestes troballes. Foren trobats fora del sepulcre.

Cabana del Lluís (Noves) (3). Ceràmica que sortí aprop del cap d'un dels esquelets trobats en el sepulcre: 6 troços del mitx negrosos polits, 3 fragments de bora també negrosos i polits i dos de solament groguencs polits (4). Les bores son sortints i algunes

(1) VIDAL, làmines VI, fig 7; VII, figs. 7-8, i X, figs 1-9.

(2) CAZURRO: *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona* (Madrid, 1912), p. 54-55; BOSCH: *Prehistoria Catalana*, pag. 113-114.

(3) VIDAL: *Otros monumentos megalíticos en Cataluña (Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona)*, X, 1911, pag. 5-6; BOSCH: *Prehistoria Catalana*, pag. 118.

(4) A la *Prehistoria Catalana* (lloc citat), s'diu per equivocació que aquestos fragments son grollers.

tenen mugrons (Làm. IX, figs. 1-4). Posem a continuació una taula de perfils:

Altres estacions

Estació del Puig de les Animes, de Caldes de Malavella (1). Demostrada per D. Lluís Marian Vidal, en el treball citat a la nota, l'impossibilitat de que aquesta estació sigués una estació palifítica, amb la publicació de les troballes existents a la seva col·lecció podem datarla d'una manera probable.

Consisteixen, apart de diferents fulles de silex (Làm. IX, fig. 7), i esclats atípics, en un esbos de punta de sageta pedunculada de silex rogenc que té 2'5 cm. de llarc per 1'4 d'ample màxim (Làm. IX, fig. 8). Però lo més interessant és una reproducció d'una punta de silex pedunculada de forma molt perfecta la que sembla demostrar d'una manera clara que ens trobem davant d'una estació eneolítica (2) (Làm. IX, fig. 6). A més hi ha restes de fauna consistents en molars de *sus* (porc), *cervus elaphus* (cervo), i *equus caballus* (cavall), i mandíbules de *Equus asinus* (ase), i diferents ossos de *bos taurus* (toro).

Estació-taller, de Ciurana (3).

Diferents percussors i nuclis de silex veient-se en aquestos últims molt clarament les senyals de la talla.

Cova de l'Or, de Santa Creu d'Olorde (4): 6 fragments de te-

(1) VIDAL: *Estudio geológico de la estación termal de Caldas de Malavella* (Bol. de la Com. del Mapa geológico), 1881, pag. 68 i seg.; BOSCH: *Prehistoria Catalana*, pag. 127-128; BOTET: *Geografía general de Catalunya* (vol. Girona), pag. 970; IDEM: *Data aproximada en que els grecs s'establiren a Empuries* (Girona, 1908), pag. 9; CHIA: *Estación Prehistórica de Caldas de Malavella* (Revista de Ciencias históricas), 1881, pag. 520 i seg.

(2) L'original estava en mans del metge de Girona, Sr. Furest i avui és difícil dir a on ha anat a parar.

(3) MASSOT: *Estació-taller de Ciurana* (Anuari de l'Institut d'Esindis Catalans, III, (1909-1910), pag. 263 i seg.; BOSCH: *Prehistoria Catalana*, pag. 128.

(4) VIDAL: *Absic Romani, Estació Agut, Cova del Or o dels Encantats* (Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, IV, 1911-1912, pag. 287 i seg.; BOSCH: *Prehistoria Catalana*, pag. 157-158.

rrissa negrosos o rogencs polits de perfils típics dels principis de l'Edat de Bronze.

Troballes soltes de Catalunya

Vallfogona de Riucorp: Ganivet de silex blanc de 17 cm. de llarc per 2'5 d'ample i 0'7 de gruix procedent de dita localitat i aixís mateix del lot de que procedeix el del Museu de Vich (1). Es molt probable que siga d'un sepulcre encara que no hi hanes dades de la seva troballa (Làm. IX, fig. 12).

Solsona: Cabana de la Font de Plata: Punta de sageta incompleta de silex rogenc bastant ben retocada. Llongitud 2'3 cm. (Làm. IX, fig. 10).

Prades: 7 rodel·les de petxina de 6 mm. de diàmetre per 1. de gruix (terme mitx), trobades al costat de les arrels d'un arbre (Làmina IX, fig. 9).

Font del Pou (camí de les Avellanès). Silex atípic.

Sols procedent de Catalunya. Magnífica punta de silex blancs pedunculada i amb aletes. Tamany: llarc 5'8 cm.; ample 3'7; gruix 0'6 (Làm IX, fig. 11).

Destrals

Hi han 12 destrals trobades en diferents llocs de Catalunya i que a continuació enumerem:

	Procedència	Dimensions	Material
Làm. IX Fig. 20.	Alcover (Mas d'En Gat)	12'0×4'7×3'3	basalt.
» » »	22. Castellbò	7'5×5'0×1'2	basalt, la part del tall polida.
» » »	14. Castellbò	10'0×5'0×2'2	basalt, trobada a prop del dolmen
» » »	15. Olot i Vich (trobada entre)	18'0×6'5×4'7	basalt.
» » »	13. Pobla de Cèrvoles	10'0×6'3×2'0	basalt.
» » »	17. Riudoms (Mas Maurici)	14'3×6'0×3'0	basalt.
» » »	21. Rubac (partida de) terme d'Ulldemolins o de Vilanova de Prades	5'2×4'3×1'3	serpentina molt ben polida.

(1) Bosch: *Prehistoria Catalana*, pag. 142.

Làm. IX Fig. 19. Saldes	12'0×4'3×3'0	basalt.
» » » 23. Torre de Capdella	6'8×3'8×1'5	pisarra amfibòlica.
» » » 16. Torre de Capdella	12'5×5'0×3'2	basalt.
» » » 18. Ulldemolins (Serra de Montsant)	11'5×5'0×2'7	basalt (micacita nodulosa) (1).
» » » Ulldemolins (Solanes)	6'5×4'0×3'2	fragmentada.
» » » 24. Procedència desconeguda	8'0×5'5×2'0	fibrolita molt polida.

Troballes soltes no catalanes

Malgrat que l'objecte de les presents publicacions es més que cap altre aportar materials per l'estudi de la Prehistòria Catalana, creiem útil consignar les troballes d'altres llocs de la Península que puguin oferir algun interès. Lo més remarcable es un lot de destrals i destraletes procedents de *Villahermosa* (Ciudad-Real), i dos destraletes d'altre procedència. Aquestes son una de *Santa Eulalia* (Terol), de fibrolita molt ben polida. (Té 6'3×1'3×1'1 cm.) (Làm. X, fig. 16) (2), i l'altre d'*Almadèn* (Ciudad-Real), trobada al peu de la muntanya de la *Virgen del Castillo*, i també de fibrolita molt ben polida. (Tamany 7'5×3'5×12. Làm. X, fig. 10).

El grup de Villahermosa compren 22 exemplars de molt diferenta mida a més d'una punta de sageta de sílex blanc amb les bores dentades i finament retocada que amida 3'4×1'6×0'4 cm. (Làm. X, fig. 13).

Part de les destrals han sigut detingudament estudiades baix el punt de vista petrogràfic pel Sr. San Miguel de la Càmera (3).

Làm. X Fig. 19 10'6×8'3×5,0 amfibolita plagioclàsica polida a la part inferior (totes les demés son polides).

» » » 25	13'0×6'5×2'8	amfibolita plagioclàsica.
» » » 12	6'7×4'6×2'5	» »
» » » 22	14'5×6'8×2'5	» »

(1) Estudiada per SAN MIGUEL DE LA CÀMERA i MARCET RIBA: *Estudio petrográfico de siete hachas neolíticas pulimentadas de la colección de D. Luis Mariano Vidal*. (Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural), 1919, p. 126.

(2) Aquesta destral està molt ben conservada. Per una errada al retocar el clíxé a la làmina sembla molt gastada.

(3) SAN MIGUEL DE LA CÀMERA i MARCET RIBA: *Estudio petrográfico de tres hachas de la Colección Vidal*. (Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural), XVIII, 1918, p. 156-161, i treball citat. De tots dos hi ha tiratje apart.

Làm. X Fig.	24	$10'5 \times 5'0 \times 3'8$	Diorita.
» » »	23	$8'6 \times 4'5 \times 1'5$	Amfibolita.
» » »	11	$4'5 \times 3'5 \times 0'8$	Ortoamfibolita diorítica.
» » »	17	$6'5 \times 2'7 \times 1'0$	Amfibolita plagioclàssica.
» » »	15	$6'3 \times 4'0 \times 1'4$	» »
» » »	21	$8'0 \times 3'5 \times 1'2$	» »
» » »	14	$4'5 \times 2'7 \times 1'3$	» »
» » »	1	$5'0 \times 4'6 \times 1'4$	fibrolita.
» » »	4	$7'0 \times 2'4 \times 0'8$	»
» » »	7	$4'6 \times 4'4 \times 1'5$	»
» » »	2	$2'6 \times 2'0 \times 1'2$	»
» » »	8	$3'4 \times 2'4 \times 0'8$	»
» » »	9	$3'3 \times 2'9 \times 1'0$	»
» » »	3	$3'0 \times 2'0 \times 0'2$	»
» » »	18	$4'0 \times 1'0 \times 0'8$	»
» » »	20	$3'3 \times 1'2 \times 0'8$	»
» » »	6	$2'9 \times 2'2 \times 0'8$	fibrolita.
» » »	5	$2'5 \times 1'8 \times 0'3$	»

JOSEP DE C. SERRA I RAFOLS

(Seguirà)

V Concurs de la Secció d'Enginyeria del Centre Excursionista de Catalunya

VEREDICTE DEL JURAT

A la ciutat de Barcelona, als vintiu dies del mes d'abril, a l'estatge de l'Associació d'Enginyers Industrials, es reuniren D. Lluís Llagostera i Pascual, President del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; D. Pere Rius i Matas, President de la Secció d'Enginyeria del mateix; D. Alfred Ramoneda i Holder, President de l'Associació d'Enginyers Industrials, i D. Ramon Oliveras i Masó, Catedràtic delegat per l'Escola d'Enginyers, a fi de constituir el Jurat que ha d'examinar els treballs presentats al V Concurs d'Enginyeria organitzat per l'esmentada Secció del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i d'acord amb les Bases publicades el mes de maig de l'any passat.

Atés que cap dels concursants proposa l'altre membre que ha de constituir el Jurat, per la qual cosa s'enten que renunciïn a aquest dret, s'acorda oferir el lloc vacant a l'enginyer D. Joan Sitjes i Castells, i havent-ho acceptat, queda constituït el Jurat pels cinc expressats senyors.

Examinats els treballs presentats, el Jurat acordà per unanimitat concedir, en cas de reunir els autors les condicions que es requereixen la primera condició de la convocatòria, les recompenses en la forma següent:

El premi de tres centes cinquanta pessetes del tema I, al treball «La indústria d'Olot i la seva comarca», que porta per ema:...

Concedir dos premis per al tema IV: un de cent pessetes i una ploma estilogràfica al treball «Fabricació de Pneumàtics», quin lema és: *El Cautxú*, i altre de cent pessetes al titulat: «Indústria de Cautxú», que du com lema: *The annual trade Rubber is about 325000000 £.*

Un premi de cent pessetes per al tema V al treball: «La Construcció, Orígens i Nomenclatura», qual lema és: *Cenàculum.*

Premiats que foren els treballs i distribuïts els premis en la forma esmentada, es procedí a obrir els plecs que contenié els noms dels autors, resultant ser-ne: D. Ramon Montañà del corresponent al tema I; D. Marc-Aureli Sala del corresponent al primer premi del tema IV; D. Lluís Balañà del corresponent al segon premi del mateix tema IV, i D. Ferran Cuito i Canals del corresponent al tema V.

Havent-se comprovat que els senyors Montañà, Sala, Balañà i Cuito reuneixen les condicions més amunt esmentades:

El Jurat ha entés que cumplimentant les Bases del Concurs s'ha d'entregar en concepte de premi a llurs treballs, les quantitats de tres centes cinquanta pessetes a D. Ramon Montañà, cent pessetes i una ploma estilogràfica a D. Marc-Aureli Sala, cent pessetes a D. Lluís Balañà i cent pessetes a don Ferran Cuito.

I per a que consti, firmen el present veredicte a la ciutat de Barcelona a 21 d'abril de 1921.

LLUÍS LLAGOSTERA I PASCUAL	PERE RIUS I MATAS
ALFRED RAMONEDA I HOLDER	RAMON OLIVERAS I MASÓ
JOAN SITJES I CASTELLS	

Crònica del Centre

ABRIL DE 1921

SOCIS INGRESSATS EN EL PRIMER TRIMESTRE DE 1921.—Pelai Planaguà.—Eduard Conde.—Ramon M. Laplana.—Marc Armenteras i Camp.—Ramon Nualart.—Jascinte Bofill.—Vicens Farrés de Riquer.—Jaume Roca.—Joaquim Gafas.—Tomas Meseguer.—Joan Català.—Ignasi Rondoni.—Francesc Brillas.—Manuel Samitier.—Ferran Mestre.—Joan Jené.—Ignasi Solanas.—Josep M.ª Olivé i Figuerola.—Joan Queralt.—Josep M.ª Roca.—Ramon Casal.—Xavier Mosell Benedicto.—Josep Queralt i Oliva.—Joaquim Gimeno.—Eduard Gener.—Jaume Grau i Casas.—Josep Balagueró.—Josep Pons i Soler.—Artur Quintana.—Enric Rodriguez.—Guillem Casanovas.—Francesc Avinent.—Ignasi Delhom i Llurià.—Josep Matas i Aumatell.—Oscar Avila i Bernabeu.—Enric Sabater i Buscons.—Lluís Roig i Riera.—Manuel Campàs.—Josep Cascante i Banús.—Emili Roig i Trius.—Carles E. Theato.—Emili Vilaseca i Tomas.—Marc Aureli Sala.—Marius Guerin i Ventura.—Albert Hess.—Jascinte Rifà i Anglada.—Salvador Rifà Anglada.—Miquel Ramis i Matas.—Cristòfol Massó.—Joan Boada i Homs.—Antoni

Farnés i Porcar.—Emili Jové Cussidó.—Francesc Batlle i Vias.—Cassimir Lana i Serrate.—Lluís Balañà.—Josep Guarro i Tapis.—Valentí Villanueva.—Ernest Godes.—Joan Gomis i Ferrer.—Sebastià Jordi i Vidal.—F. Krabbe Knudsen.—Finn Overgaard.—Joan Serrallach.—Narcís Fuster i Mallofré.—Joan Calonder.—Miquel Vallmitjana.—Joan Rovira i Soler.

CONFERÈNCIES.—El dia 1, el Sr. Joan Santamaria donà una conferència en la que feu la ressenya d'una «Excursió de Barcelona a Roma», visitant diferents poblacions d'Espanya, França i Italia, entre elles Niça, Cannes, Montecarlo, Génova, Florença, Venècia i Pàdua.

SESSIONS DE PROJECCIONS.—El dia 3, el Sr. Francesc Blasi projectà una nombrosa col·lecció de vistes de Galícia.

El Sr. Manel Riera donà una sessió el diumenge, dia 10, de projeccions del Montseny, Bergadà, Ripoll i Costa Brava.

El dia 17, el Sr. Josep Puntas exhibí una notable sèrie de vistes de diferents indrets del Pireneu, i el Sr. Enric Mallat, el dia 24, presentà una completa col·lecció de vistes del Montgrony, Ripoll i Girona.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—El dia 10, feren una excursió al Monestir de Santes Creus; el dia 17, anàren a La Garriga, visitant el bosc d'En Tarrés, i el dia 24, al Salt de Gaulba, del Montseny.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—Durant aquest mes es portàren a cap dugues excursions familiars forsa concorregudes al Castell de Montsoriu i a Sant Miquel del Fay, en els dies 10 i 24, respectivament.

El dia 27, a les deu de la nit, tingué lloc la sessió de repartiment de premis als guanyadors de la cursa a peu «Travessia del Montnegre» i cursa Skis fons «Puigmal».

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA.—El dia 20, el Sr. Salvador Vilaseca donà una conferència sobre el tema: «Excursions per les serres de Prades», il·lustrada amb projeccions.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA.—En aquest mes s'han efectuat les següents visites: a la Casa de Maternitat, de Les Corts; al Grup Escolar Baixeras; als pabellons de l'Hospital de Santa Creu, a Horta, i a l'obra del carrer de Pelai, cantonada amb la Ronda de l'Universitat, amb explicacions dels arquitectes Srs. Bori i Jansana, Goday i Casals i Marcell Coquillat.

SECCIÓ D'ENGINYERIA.—El dia 10, visitàren les mines de galena i fluorina, de Rubí, i les «Esclètxes» del Papiol.

El dia 23, anàren a Sant Cugat del Vallés per a visitar les obres del trajecte fins a Sabadell que està realitzant els «Ferrocarrils de Catalunya». De retorn, visitàren, a Vallvidrera, l'Escola de Cegs, Sord-Muts i Deficients, amb els laboratoris anexas de la Quinta Joana.

El dia 26, tingué lloc la Junta general ordinària per a l'elecció dels nous càrrecs de la Junta Directiva, quedant aquesta constituïda en la següent forma: President Honorari, Sr. Pere Rius i Matas; President, Sr. Josep Ferrer-Vidal; Viç-President, Sr. Antoni Ferran; Secretari, Sr. Salvador Filella; Viç-Secretari, Sr. Ferran Cuito; Vocals, Srs. Pau Cardellach, Rafel Garriga i Antoni Homs.

Sarrià.—Casa Grases *Cl. Jaumar*
on se troben nombroses col·leccions artistiques

El Sr. Duran i Sanpere donà una conferència sobre la evolució constructiva de la Casa de la Ciutat de Barcelona, seguint la disposició del recent folletó de l'Arxiu Municipal Històric *L'Hôtel de Ville de Barcelone*, publicat amb motiu de la celebració de la Conferència general de Comunicacions i de Transport.

Seguint la mateixa sèrie, el senyor Ruiz Porta estudià durant les vetl·lades dels dies 22 i 29 la història de l'edifici del Palau de la Generalitat i de les Institucions a les quals ha dat estatge.

El Sr. Joan Roig, relatà, en una conferència donada el dia 15, una

excursió per la Conca de Tremp i Vall d'Ager, el text de la qual serà publicat en aquest **BULLETÍ**. Nombroses projeccions fotogràfiques avaloraren aquestes conferències.

El dia 10, la Secció visità la col·lecció d'imatges de Crucifixes que el Sr. Bonaventura Grases posseeix en son casal de Sarrià. De la riquesa de la col·lecció visitada en pot donar idea el *Catálogo de los Crucifijos bizantinos, góticos y del Renacimiento, pinturas y esculturas de la Crucifixión y enterramiento del Salvador: cruces hasta ahora usadas y medallas antiguas con la efigie del Salvador, que forman la colección particular de D. B. Grases Hernández* (Barcelona, Altés, 1918).

Sarrià.—Casa Grases *Cl. Salsany*
Font dels germans Vallmitjana

Noves

NOVA JUNTA.—S'ha ofert al CENTRE la nova Junta Directiva del «Club de Natación».

CONVIT.—Ha sigut convidat el CENTRE pel Consistori dels Jocs Florals a la festa de les lletres catalanes d'enguany.

NOMENAMENT.—Ha sigut nomenat jurat en representació del CENTRE pel concurs de fotografies de la muntanya de Sant Llorenç de Munt celebrat

a Terrassa, organitzat pel Centre Excursionista de Terrassa, el Vocal de la Directiva Sr. D. Enric Vilaseca.

VALIÓS DONATIU.—S'ha rebut com a donatiu de D. Pascual Monturiol un exemplar del «Libro de oro», que sota el patrocini de la «Compañía Transatlántica» s'ha donat a llum. La Directiva ha felicitat i ha donat mercès a dit senyor no tant sols per la esmerada execució, sinó per haver demostrat fins a quin punt pot arribar, a nostra terra, l'art del llibre.

SEGÓN CONGRÈS DE TURISME DE CATALUNYA.—Tingué lloc aquest Congrés a Tarragona els dies 26, 27 i 28 de març prop passat, essent-ne organitzador el Dr. Soler, President del Sindicat d'Iniciativa d'aquella ciutat. En les sessions hi prengueren part, l'esmentat Dr. Soler; l'Arxiver de la Mancomunitat, Sr. Ruiz i Porta; el Sr. Folch i Torres, Secretari de l'Atracció de Forasters de Barcelona; el Sr. Lluís Bonet, President del Club Nàutic de Tarragona; i el representant de la Societat de Metges de llengua catalana, Mossén Sabatés, i el Director del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments, de Barcelona, Sr. Jeroni Martorell.

El dilluns, dia 28, a les 7 del vespre, tingué lloc la sessió de clausura, en la que el Director del Museu Diocesà de Tarragona, Mossén Bofarull, es dolgué de que alguns tarragonins poc aimants de la ciutat fessin gestions per a que a Madrid els permetessin enderrocar el troç de paret romana del carrer de la Merceria, de Tarragona, replicant-li el Sr. Alcalde Constitucional de la ciutat.

Com a coronament de les tasques del Congrés, el mateix dia 28, a dos quarts d'onze de la nit, el delegat del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, Sr. Duran i Cañameras, donà una conferència en el teatre del «Patronato del Obrero», sobre història de l'art català, que fou il·lustrada amb la projecció de vuitanta diapositives propietat del CENTRE. Assistiren a l'acte tots els congressistes, les autoritats locals i bon nombre de famílies de la societat tarragonina.

De tots els actes que amb motiu del Congrés s'organitzàren fou potser el més brillant el concert donat per l'Orfeó Tarragoní, el dissapte a la nit.

Per causes imprevistes no pogueren tenir lloc ni el concert al Balcó del Mediterrani, anunciat per al diumenge al matí, ni l'excursió a Santes Creus que devia efectuar-se el dimarts.

El nombre de congressistes que assistiren a les tasques del Congrés i principalment a les sessions que tingueren lloc el diumenge, dia 27, fou molt crescut.

DONATIUS.—S'han rebut els següents donatius: del Sr. Josep Pascual i Pons les publicacions següents de l'Associació Wagneriana, *Les Fades, Rienzi, L'Holandés Errant, Tannhäuser, Lohengrin, Els Mestres Cantaires de Nurenberg, L'Anell del Nibelung, Parsival, El Drama wagnerià*, per H. S. Chamberlain; *Conferències donades a l'Associació Wagneriana, L'Art de Richard Wagner: L'Obra Poètica*, per Alfred Ernst; *L'Anell del Nibelung de Wagner, i les condicions de l'humanitat ideal*, per David Irvine; *Música del pervindre, L'art i la revolució*, per R. Wagner; *Nueva Geografía Universal*, per Eliseo Reclus; del Dr. J. Tresserra, *Algunes notícies sobre la venda del Bosc de Gresolet*; del Sr. E. Moliné i Brasés, *La Llengua Catalana. Estudi Històric*.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE DESBRE. DE 1920

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda
0.77	3.01	18° (dia 30)	-13° (dia 13)	680.3 mm.	680. mm.
Oscil·lació extrema mensual. 21°				A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
Variació màxima diürna (dia 13). 18°5				766.2 mm.	765.09 mm.
MITGES MENSUALS				Màxima (dies 1 i 4) 773.7 mm.	Mínima (dia 14) 756.1 "
		7.4	-2°7	Oscil·lació extrema 17.6 "	

HUMITAT RELATIVA			PLUVIOMETRÍA	
MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda	Total d'aigua caiguda en el mes 98.9 mm.	
Termòmetre sec	0°84	2°5	Dia de major caiguda (dia 5).	31.6 "
Termòmetre moll	0°27	2.6	Intensitat per dia de pluja i neu.	7.06 "
Humitat (percentatge)	89	93	Total d'espessor de neu en el mes	0.91 mt.
Dies de saturació	10	11	Dia de major espessor (dia 18).	6.11 "
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades.	calma

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	18	23		
N.	1	1		
NE.	1	—	Mitja mensual diària	25.219 k.
E.	2	2	Màxima absoluta (dia 27).	309.900 k.
SE.	5	4		
S.	—	1	Recorregut total en el mes	781.800 k.
SW.	4	—		
W.	—	—		
NW.	—	1		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS		NUVOLOSITAT		
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
							8 matí	4 tarda
Se: ens.	3	5	Pluja 14					
Nuvolosos	15	13	Boira 4	Cirrus. 7	9			
			Rosada. 1	Nimbus 8	9			
			Glaçada total. 12	Stratus 4	—			
Coberts	18	13	Glaçada, 8 m. 15	Cumulus —	1		5.7	6.3
			Neu. 8					

Les anotacions diàries han estat preses per el G^a Josep i revisades pel DR. FAURA I SANS